

УДК 159.942.5.

Галина Смольникова

**Особливості розвитку інтелектуальних почуттів
у студентів-психологів**

У статті розглядаються різні підходи до розуміння понять «інтелектуальні емоції», «інтелектуальні почуття». Розкриваються деякі особливості розвитку інтелектуальних почуттів у студентів-психологів у процесі навчальної діяльності в педагогічному університеті. Дається характеристика їх пізнавальних інтересів до предмету психології. Подано приклади навчальних завдань, проблемних ситуацій, що сприяють виникненню інтелектуальних почуттів і допомагають студентам віднайти у новому, невідомому матеріалі щось відоме, звичне, проникнути в суть психологічного явища.

Ключові слова: *інтелектуальні емоції, інтелектуальні почуття, гностичні емоції, емоційний розвиток, інтелектуальна діяльність, пізнавальний інтерес.*

Постановка проблеми. У психології проблема емоцій і почуттів особистості є однією з найскладніших. Особлива увага надається вивченню емоцій, як фундаментальної сфери психічного розвитку людини і, зокрема, ролі емоцій і почуттів в інтелектуальній діяльності особистості протягом її життя.

Аналіз психолого-педагогічної літератури показав, що дослідження проблеми інтелектуальних емоцій і почуттів має давні традиції, закладені в працях Л.В. Виготського, С.Л. Рубінштейна, Г.С. Костюка, П.М. Якобсона та ін. Актуальною вона залишається і в наш час, підтвердженням цього є дослідження В.К.Вілюнаса, Б. І. Додонова, Е. П Ільїна, Т.С. Кириленко, А.В.Кульчицької та ін. Однак, не можна сказати, що існує погодженість у визначенні понять «інтелектуальні емоції», «інтелектуальні почуття». Вважаємо, що у зв'язку зі складністю і багатогранністю даного феномена,

його тлумачення залежить від вихідних теоретичних і критеріальних основ.

Метою даної статті є розкриття різних підходів до розуміння понять «інтелектуальні емоції», «інтелектуальні почуття» і деяких особливостей розвитку інтелектуальних почуттів студентів-психологів у процесі навчальної діяльності в педагогічному університеті.

Виклад основного матеріалу. У сучасних психологічних словниках даються наступні визначення емоціям і почуттям. Емоції – особливий клас психічних процесів і станів, пов'язаних з інстинктами, потребами і мотивами, відображених у формі безпосереднього переживання значимо діючих на індивіда явищ і ситуацій для здійснення його життєдіяльності. Супроводжуючи практично будь-які прояви активності суб'єкта, емоції є одним із головних механізмів внутрішньої регуляції психічної діяльності і поведінки, спрямованих на задоволення актуальних потреб. Формування емоцій людини – найважливіша умова розвитку особистості [7, с.427-429].

Почуття – стійкі емоційні ставлення людини до явищ дійсності, відображуючи значення цих явищ у зв'язку з її потребами та мотивами. На відміну від власно емоцій, пов'язаних із конкретними ситуаціями, почуття виділяють у дійсності явища, що сприймаються та уявляються, і мають для людини стабільну мотиваційну значимість [7, с. 418-419].

На думу В.К.Вілюнаса, А.В.Петровського, С.Л.Рубінштейна, П.В.Сімонова, емоції – це психічне відображення у формі безпосереднього пристрасного переживання життєвого сенсу явищ і ситуацій, зумовленого співвідношенням їхніх об'єктивних властивостей до потреб суб'єкта.

Роль мотиваційної обумовленості в емоційному розвитку особистості була розглянута в дослідженнях В.К. Вілюнаса, який довів, що функції емоцій є необхідним конструктом смислів і конкретною психологічною формою існування особистісного сенсу [1].

Важливим питанням є вивчення ролі емоцій в інтелектуальній

діяльності особистості. На думку Б. І. Додонова, емоція, як і мислення, виконує функції обробки первинної інформації про світ, у результаті чого ми маємо змогу формувати свою думку про нього, визначати цінності [2].

Інтелектуальні почуття з'являються в процесі переживань, які пов'язані з розумовою, пізнавальною діяльністю людини (почуття нового, здивування, сумніву, впевненості, невпевненості). Вони пов'язані з моральними почуттями людини, але разом з тим вони специфічні, їхніми джерелами є навчана діяльність, самостійна робота, дослідна робота в тій чи іншій галузі, конструктивна, творча виробнича праця людини [8, с. 282-283].

Е. П. Ільїн до інтелектуальних почуттів також відносить інтерес, допитливість, подив, задоволення від знайденого рішення, почуття гумору. Він підкреслює, що предметом інтелектуальних почуттів є, як процес придбання знань, розв'язання завдань, так і їхній результат. Загальне інтелектуальне почуття – це любов до істини [4].

Б. І. Додонов виділяє гностичні емоції, які найчастіше називають інтелектуальними почуттями. На його думку, вони пов'язані не лише з потребою отримання будь-якої нової інформації, а й з потребою «когнітивної гармонії». Суть цієї гармонії полягає в тому, щоб у новому, невідомому віднайти щось відоме, звичне, проникнути в суть явища, яке приводить таким чином всю інформацію до «спільного знаменника». Наявність проблемної ситуації сприяє виникненню цих емоцій [2].

Виходячи з цього, принцип побудови методики викладання психології (предметів із різних її галузей) у педагогічному університеті, полягає у максимумі питань і завдань на міркування над проблемами психічної діяльності, й мінімумі підказок, тобто зорієнтованість на самостійну творчість студента. Майбутні психологи мають зрозуміти, що теоретичне положення дається не стільки для запам'ятовування, скільки для міркування над ним. Тому формулюються питання, розраховані на мислення («Чому?»; «Який має бути висновок?»; «Чим пояснити?»; «Як

довести?»); «Чим можна обґрунтувати». і т.п.), які спрямовують розумовий пошук студента в певному руслі, змушують його зосередитися на головному, не відволікаючись на другорядні деталі. Крім того, даються навчальні завдання, що передбачають зв'язок наукової психології з життєвою практикою. Наприклад, завдання на:

- зіставлення життєвої й наукової точок зору на відомі всім явища психіки;
- оцінку практичного значення окремих теоретичних положень психології та підтвердження оцінного судження реальними прикладами – фактами;
- психологічне пояснення різних ілюзій, помилкових думок, забобонів, розповсюджених у повсякденному житті;
- психологічне пояснення труднощів, які відчуває переважна більшість людей у зв'язку з різними змінами умов життя (змінюються цінності, губляться життєві орієнтири і т.д.).

Подібні питання дозволяють уникнути бездумного списування роботи з інтернету. Оскільки студент змушений самотійно переробляти знайдену інформацію, доводити і пояснювати її, а також застосовувати власний досвід. Як стверджували самі студенти, подібна робота викликала у них безліч почуттів: подиву, невпевненості, допитливості, здивування, сумніву, почуття нового, задоволення від знайденого рішення (особливо коли викладач оцінював роботу найвищим балом).

Інтелектуальні почуття мають важливе значення в процесі засвоєння знань протягом усієї навчальної діяльності студентів і особливо при організації самостійної роботи з вивчення наукової літератури. Ефективність цієї роботи залежить від певних умов, а саме: виключення поверхового, формального підходу до засвоєння матеріалу, орієнтація на розумовий пошук наукової істини; необхідності формування пізнавального інтересу, завдяки вдумливому й поглибленому вивченню психології, коли перед студентом починають відкриватися нові для нього й тому захоплюючи істини.

У формуванні пізнавальних інтересів студентів нам допомагає

організація виїздних семінарів на базі музеїв міста Києва. Наприклад, один із семінарів «Творча особистість та її життєвий шлях», з предмету «Психологія творчості» проводиться на базі Національного музею літератури України, де студенти мають можливість розширити свої знання щодо творчого шляху відомих українських письменників Г.С. Сковороди, І.П.Котляревського, М.В. Гоголя, Т.Г. Шевченка, К.Д. Ушинського, Панаса Мирного та ін.

Інтелектуальні почуття та процеси пізнання органічно пов'язані і взаємно обумовлюють один одного. Виникаючи у зв'язку з розумовою діяльністю, інтелектуальні почуття накладають певний відбиток і на самі інтелектуальні процеси. Так, студент, який незацікавлено ставиться до об'єкта пізнання (психології), до наукового аналізу здобутих фактів, зазвичай неправильно розцінює значення цих фактів, як би він не намагалася в них розібратися. І навпаки, якщо навчальна діяльність студента пов'язана з глибокими інтелектуальними почуттями, він досягає значного успіху в засвоєнні наукових знань. Самостійно працює з науковою літературою, засвоює знання з широкого спектру психологічних проблем, пише реферати, курсові, дипломні (магістерські) роботи, бере активну участь у студентських наукових гуртках, диспутах, олімпіадах, конференціях, друкується у наукових виданнях тощо. Отже, навчальна діяльність майбутніх психологів ґрунтується на стійкому інтересі до предмету психології.

На думку Є.П. Ільїна, довготривалий інтерес є інтелектуальним почуттям, позитивною емоційною установкою на пізнання якогось об'єкта [4]. К. Е. Ізард говорить про наявність окремої внутрішньої емоції інтересу, яка забезпечує селективну мотивацію процесів уваги і сприйняття, і стимулює, впорядковує пізнавальну активність людини. Інтерес розглядається вченим, як позитивна емоція, що найчастіше переживається людиною. Вона проявляється у таких переживаннях, як захопленість, зачарованість, цікавість. Інтерес може бути мотивацією до інтелектуальної

діяльності [3].

Пропонуємо більш детально зупинитися на питанні мотивації, яке допоможе краще зрозуміти, що спонукає сучасну молодь до поглибленого вивчення психології. Для того, щоб дослідити це питання ми провели анкетування та бесіди зі студентами-психологами 4 курсу (73 особи, що навчаються на стаціонарі), Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Вони мали пригадати, що цікавило їх у психології до моменту вступу у вищий навчальний заклад (питання не містили підказок).

Анкетування і бесіди показали, що основою мотивації до вивчення психології слугували пізнавальні інтереси, які умовно можна поділити на чотири групи:

- 1) інтерес до знань, що допомагають краще зрозуміти особисте «Я-психічне»;
- 2) інтерес до теоретичних наукових знань;
- 3) інтерес до практичного оволодіння психологічними технологіями;
- 4) інтерес до психологічних знань, що дозволять допомогти близьким людям.

Аналіз отриманих результатів представлено у табл. 1.

Як видно із таблиці, інтерес до знань з психології, що мають допомогти студентам (38,3%) краще зрозуміти особисте «Я - психічне» відіграє провідну роль. Допускаємо, що пояснення цьому, криється у твердженні відомому із наукових джерел [6,с.217–218], що психологія взагалі привертає увагу людей, які мають свої проблеми і які бажають розібратися з власною особистістю, знайти відповіді на складні життєві ситуації власного існування. Зазначимо, що деякі студенти (8,4%) в процесі бесіди уточнювали, що після закінчення вищого навчального закладу працювати психологом не збираються – «Психологію вивчаю, щоб розібратися у собі, а не працювати психологом».

Мотивація пізнавальних інтересів до предмету психології

Мотивація	Твердження, що відповідають мотивам	К-сть студ. %
Інтерес до знань, що допомагають краще зрозуміти особисте «Я-психічне»	«Я хотів пізнати себе», «За допомогою знань з психології хотів розібратися, як правильно діяти в тій, чи іншій ситуації», «Хотів розібратися у власних проблемах», «Хотів навчитися спілкуватися з людьми», «Хотів навчитися розв'язувати конфліктні ситуації», «Хотів зрозуміти людські відносини», «Хотів краще розбиратися в людях», «Вивчення психології дозволить мені підвищити власну самооцінку, реалізувати себе як особистість»	38,3
Інтерес до теоретичних наукових знань	«Хотів вивчати психіку людини, її поведінку», «Хотів отримати знання з різних галузей психології», «Мене цікавив сам предмет психології», «Хотів вивчати соціальну психологію і, зокрема, вплив соціуму на людину», «Хотів вивчати питання, щодо взаємодії свідомого і підсвідомого», «Хотів вивчати мотивацію вчинків людей»	28,8
Інтерес до практичного оволодіння психологічними технологіями	«Хотів навчитися проводити проєктивні методики», «Хотів навчитися проводити діагностику», «Хотів вивчити методику тестування і самостійно її проводити», «Хотів освоїти технології маніпуляції людьми»	23,3
Інтерес до психологічних знань, що дозволять допомогти близьким людям	«Знання з психології дозволять мені допомогти близьким людям», «Сподіваюся, що психологія допоможе мені вивести близьких із тяжких психологічних станів», «Навчаючись на психолога, я зможу запобігти виникненню складних ситуацій з близькими людьми»	6,8

Також студентами (до моменту вступу у ВНЗ) надавалася перевага пізнавальним інтересам до теоретичних наукових знань з психології (28,8%) і до практичного оволодіння психологічними технологіями

(23,3%). Що пояснюється наявністю у них певного емпіричного досвіду, який був отриманий у процесі читання літератури, перегляду наукових телевізійних передач, інтернет сайтів, а також усвідомленням зв'язку між знаннями, які в майбутньому будуть отримані в процесі навчання у вищому закладі і життям, можливістю їхнього практичного застосування. Так, окремі студенти підкреслювали, що теоретичні знання їм були потрібні для майбутньої діяльності: «В школі я мріяв, що буду в майбутньому займатися науковою роботою. Ця мрія залишається і зараз» (7%); «Я хотів бути викладачем» (14%).

Були і несподівані відповіді: «Хочу отримати другу спеціальність режесера, знімати короткометражні фільми психологічного змісту. Тому маю досконало володіти теоретичними знаннями» (1,4%); «Хочу працювати в якості психолога у популярному журналі. Мені потрібні знання з різних галузей психології» (1,4%); «Хочу працювати менеджером з відбору персонала на фірмі. Для цього маю володіти сучасними психологічними методиками» (1,4%). Тобто студенти розглядали вивчення психології, як необхідну базу майбутньої бажаної професії.

У незначній кількості студентів (6,8%) відмічався інтерес до психологічних знань, що дозволять їм допомогти близьким людям. У даному випадку пізнавальна мотивація тісно перепліталася з моральною. Спостерігалася гуманістична спрямованість і емпатійний альтруїзм студентів. Частина з них (2,8%) зазначила «Хочу працювати психологом у соціальній службі».

Однак, були зафіксовані випадки відсутності усвідомлених пізнавальних мотивів до вивчення психології. «У психології мене нічого не цікавило. Це батьки хотіли, щоб я отримав вищу освіту» – такими були відповіді (2,8%) юнаків.

Завдяки проведеному дослідженню можна сформулювати такі **висновки:**

- не існує погодженості у визначенні понять «інтелектуальні емоції»,

«інтелектуальні почуття», що пов'язано, на наш погляд, з різноманітністю теоретичних і критеріальних основ досліджень;

- методика викладання психології (предметів із різних її галузей) у педагогічному університеті ґрунтується на принципі – максимум питань і завдань на міркування над проблемами психічної діяльності, й мінімум підказок, зорієнтованість на самостійну творчість студента, в процесі якої активно розвиваються його інтелектуальні почуття;

- основою мотивації у сучасної молоді до поглибленого вивчення психології є пізнавальні інтереси, що пов'язані з можливістю отримати знання, які допоможуть краще зрозуміти особисте «Я- психічне»; набути теоретичні наукові знання й практичні вміння щодо оволодіння психологічними технологіями, які необхідні для майбутньої професії; отримати психологічні знання, що дозволять допомогти близьким людям;

- у незначній кількості студентів (2,8% юнаків) відмічається відсутність усвідомлених пізнавальних мотивів до вивчення психології.

Література

1. Вилюнас В. К. Психология развития мотивации. / Вилюнас Витис Казис. — СПб.: Речь, 2006. — 458 с.
2. Додонов Б.И. В мире эмоций /Додонов Борис Игнатъевич – К.: Политиздат, 1987. – 142с.
3. Изард К. Психология эмоций: пер. с англ. / Изард Кэррол – СПб.: Питер, 2000. – 464с.
4. Ильин Е.П. Эмоции и чувства / Ильин Евгений Павлович.– СПб.: Питер, 2002. – 752с.
5. Кириленко Т. С. Психология: емоційна сфера особистості: навч. посібник / Кириленко Таїса Сергіївна. – К.: Либідь, 2007. – 256 с.
6. Основы практической психологии / В.Панок, Т. Титаренко, Н. Чепелева та ін.: Підручник. – 3-тє вид. – К.: Либідь, 2006. – 536 с.
7. Психологический словарь / Под ред. В.П. Зинченко, Б.Г.Мещерякова. –

2-е изд. – М.: Педагогика-Пресс, 2001. – 440 с.

8. Загальна психологія: Навч. посібник / О.Скрипченко, Л.Долинська,
З. Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта 2005 – 464 с.

Особенности развития интеллектуальных чувств у студентов-психологов

Галина Смольникова

В статье рассматриваются различные подходы к пониманию понятий «интеллектуальные эмоции», «интеллектуальные чувства». Раскрываются некоторые особенности развития интеллектуальных чувств у студентов-психологов в процессе учебной деятельности в педагогическом университете. Дается характеристика их познавательных интересов к предмету психологии, а также примеры учебных задач, проблемных ситуаций, которые способствуют возникновению интеллектуальных чувств и помогают студентам найти в новом, неизвестном материале нечто известное, привычное, проникнуть в суть психологического явления.

Ключевые слова: интеллектуальные эмоции, интеллектуальные чувства, гностические эмоции, эмоциональное развитие, интеллектуальная деятельность, познавательный интерес.

Features of the development intellectual feelings of psychology students.

Smolnykova G.V.

The article reviews various approaches to understanding the concepts of "intellectual emotions", "intellectual feelings." Considered some features of the development intellectual feelings of psychology students in learning process at the Pedagogical University. The characterization of their cognitive interests to the subject of psychology is given, also given examples of educational tasks, problematic situations that contribute to arising of intellectual feelings, and helping students find in new, unknown material, something known, familiar, gain insight into the psychological phenomenon.

Київський університет імені Бориса Грінченка, 2011

Key words: *intellectual emotions, intellectual feelings, gnostic emotions, emotional development, intellectual activity, cognitive interest.*